

İSVEÇ'TE OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ : MEVCUT YAPI VE BAZI GELİŞME EĞİLİMLERİ (1)

Yazarı : Berit ASKLING

Çeviren : Tanju GÜRKAN (*)

G İ R İ Ş

Okulöncesi öğretmenlerinin yetiştirilmesinde İsveç sistemi, çeşitli okulöncesi programları içinde yaşları (0-7) olan çocuklara dönük işlerde çalışacak öğrencileri bu işlere hazırlamak amacıyla düzenlenmiştir. Bu öğrenimi tamamlayan öğrencilerin çoğu gündüz bakım merkezlerinde ya da yarım süreli anaokullarında iş bulurlar. Gündüz bakım merkezleri, aileleri ücretli olarak iş sahibi olanların ya da tam süreli öğrenci olanların 7 aylıktan 8 yaşına kadar olan çocuklarını himaye eder. Bu merkezler sabah 6.30 akşam 7.00 arasında açıktır. Okulöncesi öğretmenlerinin yanısıra, her gündüz bakım merkezinin çeşitli çocuk bölümlerinde, çocuk bakıcıları ve çocuk hemşireleri de çalışır. Bir gündüz bakım merkezinin personeli içine, temizlikçiler ve mutfak hizmetlileri de dahildir. Yarım süreli anaokulları günde üç saat için 6 yaşındaki tüm çocukları himaye ederler. Eğer yer varsa aynı okullara 4-5 yaşındaki çocuklar da kabul edilir. Her sınıfta bir okulöncesi öğretmeni tek başına ya da bir stajyer ya da yardımcı ile birlikte çalışır.

Okulöncesi öğretmenleri, okulöncesi sisteminde çalışmanın yanısıra, (7-12) yaş çocukları için olan okul-sonrası merkezlerinde (bazen bu merkezler, dinlenme, boş zaman ya da eğlenme merkezleri olarak da adlandırılır) ya da bedensel veya zihinsel bakımdan özürlü çocuklar için kurulmuş kurumlarda iş bulabilirler. Bir kısım okulöncesi öğretmenleri, okulöncesi sisteminde ya okulöncesi kısımlarında ya da yerel idarelerin okulöncesiyle ilgili kısımlarında idarî ya da danışmanlık görevi yapmaktadırlar.

(*) A. Ü. Eğitim Fakültesi EPÖ Bölümü Asistanı

(1) Berit Askling'in aynı adlı yazısından dilimize çevrilmiştir.

Okulöncesi öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla kurulu olan eğitim programlarına katılan öğrencilerin % 90'ı kadındır.

Son yıllarda okulöncesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi önemli değişikliklere uğramıştır ve sistem, daha, hâlâ ilgi çekici bir gelişme döneminin ortasındadır.

Okulöncesi öğretmen yetiştirme sistemi, her zaman için iyi bir genel kültür veren bir sistem olarak kabul edilmiştir. Bugün, okulöncesi öğretmenlerini yetiştirmede savunulan genel amaçlar, program içeriği ve çalışma yöntemleri, eski sistemi reddetmek ya da yerine başkasını geçirmekten ziyade şimdiye dek mümkün olan yetiştirmenin ileri düzeyde geliştirilmesi ve eklemelerle tamamlanması şeklinde dikkate alınmalıdır. Bu değişiklikler, İsveç okulöncesi ve yüksek eğitim sistemlerinin her ikisinde de genel amaçların, örgütsel yapının ve çalışma yöntemlerinin kısmen tekrar gözden geçirilmesi şeklindeki reform çabalarından kaynaklanmaktadır. Bunun için bugünün okulöncesi öğretmen yetiştirme sisteminin tanımlanması, bu konuyla çok yakından ilgili olan okulöncesi ve yüksek öğretim sistemi alanlarındaki faaliyetlerin geçmişe dayalı bazı bilgilerine sahip olmadıkça eksik kalır.

YETİŞTİRME SİSTEMİ VE OKULÖNCESİ KURUMLAR

Geriye Bakış :

1962 yılından beri okulöncesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi Ulusal Eğitim Kurulu'nun denetimi altında ve merkezi hükümetin sorumluluğundadır. Yetiştirme kapasitesi bu zaman süresince artmıştır. Yetiştirme, başlangıçta, İsveç'in çeşitli yerlerindeki 14 okulöncesi öğretmen yetiştirme kurumunda yapılıyordu. 1971 yılında yetiştirme yerlerinin sayısı arttırılmıştı, fakat yeni okulları özel olarak bu amaca dönük bağımsız okullar olarak kurmak yerine yeni kurulan okulöncesi öğretmen yetiştirme birimleri, öğretmen yetiştirme yüksek okullarının bünyesine eklendi. Bu şekilde bu birimler, öğretmen yetiştirme kurumlarının 9 yıllık çok amaçlı okulların ilk (1-3. sınıf) ve orta (4-6. sınıf) kısımları sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve yüksek düzeyler için özel konu öğretmenlerinin yetiştirilmesi için mevcut olan ihtisaslaşma alanlarına paralel bir ihtisas alanı oldu.

Geleneksel olarak okulöncesi öğretmen yetiştirme 4 sömestrlik (2 akademik yıl) çalışmadan ibarettir ve hem teorik çalışmaları hem de okulöncesi kurumlarındaki pratik çalışmaları içerir. Toplam olarak he-

men hemen 20 farklı ders, yetiştirme programında yer almıştır. Bu derslerde, Çocuk ve Gelişim Psikolojisi, Okulöncesi yöntemi ve Yaratıcı konular diye adlandırılan müzik, ritm, çizme, sanat ve tiyatro konuları üzerinde durulur:

Program, okulöncesi uğraşları için gerekli olan Gelişim Psikolojisindeki temeli vermeyi ve çocuk gruplarında bireysel gelişmeyi teşvik etmesi söz konusu olan uğraşılarda öğretmen adaylarının beceriler kazanmalarını sağlamayı amaçlamaktaydı. İki yıllık program sırasında, konular, beceri öğretimi ve pratik uğraşlar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca açıklığa kavuşturulması için teori ve pratik çalışmalar şeklinde paralel biçimde yürütülmekteydi. Yetiştirme programı, Ulusal Eğitim Kurulunca geliştirilmiş ve onaylanmış eğitim programlarına uygun şekilde tanzim edilmişti ki bu programlar çok detaylı olarak hazırlanmıştı. Her program, her ders için, detaylı çalışma planlarını ve her ders ve dönem için öğretim saatlerinin sayılarını içermekteydi.

Okulöncesi öğretmen yetiştirmenin dikkate değer bir özelliği haftalık zorunlu ders saati sayısının 30'un üstünde olmasıdır.

1973'te İsveç Parlamentosu, okulöncesi eğitim sistemini genişletmeyi ve yeniden düzenlemeyi planlayan bir tasarımı onayladı. Parlamento bu kararında, gündüz bakım yuvaları ve yarım süreli anaokullarının aynı eğitimsel amaçlara sahip olduklarını önemle belirtti. Parlamantonun bu davranışı, İsveç'teki bütün çocukların yetiştirilmesi için uygun durumlar yaratmadaki kamu çabalarının bir parçası olarak, okulöncesine eskiye kıyasla çok daha fazla önem verildiğini belirtiyordu. Okulöncesi programları, çocukların uygun bedensel ve sosyal gelişmelerini teşvik etmeli ve her çocuğu açık ve saygılı birey olarak yetiştirmek için mümkün olan en iyi ön bilgileri vermelidir. Okulöncesi uğraşları, çocuklara, kendilerini çevresindekilerle birlikte çalışmaya muktedir bireyler olarak algılamalarını yaratacak ve bunu geliştirecek şansı vermeyi amaçlamalıdır.

Okulöncesi eğitim programının teorik temeli, esas olarak J. Piaget ve E.H. Erikson'un teorilerine dayanır. Bu teorisyenlerin, çocukla onun sosyal ve fiziksel çevresi arasındaki karşılıklı etkiye yer verişlerindeki öneme özel dikkat harcanmıştır. Bire bir ilişkiler yoluyla çocuklarla karşılıklı etkileşimlerde, yetişkinlerin etkinlikleri konusu üzerinde önemle durulmuştur. Aynı biçimde, yetişkinlerin kendi aralarında işbirliğinde bulunabilmelerinin gerekli olduğu, çünkü bu şekilde çocuklara ortak çalışmayla ilgili deneyim kazandırabilecekleri işaret edilmiştir. Bu durum, farklı eğitimden geçmiş ve bu nedenle de farklı maaş

düzeyinden olan personelin birlikte çalıştıkları gündüz bakım merkezlerinde özellikle önemlidir.

Bir çocuğun kendi gelişimini uyarmak ve desteklemek için, okulöncesi kurumunda çalışanların, onun evi ve ailesiyle de iyi ilişkiler kurmaları çok önemlidir.

Okulöncesi uğraşların sosyal ve pedagojik yönlerine verilen önem, personel yetiştirme programları üzerine etki yapmış ve 1977 yılında Parlamento bu programlarda değişiklik yapılması yönündeki bir öneriyi kabul etmiştir. Kabul edilen reform, okulöncesi öğretmen yetiştirme açısından, bu yetiştirme programlarında geleneksel olarak çok yer kaplayan gelişim psikolojisiyle ilgili teorik materyali tamamlayacak nitelikte sosyo-psikolojik konulara önem verilmesi sonucunu getirmiştir.

İsveç sosyal sağlık politikasında çocuk bakımının önemi, okulöncesi öğretmen yetiştirme programındaki öğrencilere sosyo-politik problemler, sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarıyla ilişki kurmaları ve bu konuları kavramaları için olanaklar sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu yolla, okulöncesine kendi katkılarının ne kadar geniş bir alanı kapsadığını anlayabilirler. Teorik çalışmalar da çeşitli sosyal alanlardaki saha çalışmalarıyla tamamlanmalıdır.

Bundan başka, öğrencilerin kendilerinin kişisel gelişmelerine de önem verilmelidir. Yetiştirme süresi, kendilerini tanımalarını arttırmak için zaman tanımalı ve onlara insan olarak kendilerinin daha ileri gelişmelerinde olanak sağlanmalıdır. Başkalarıyla çalışma ve haberleşme, yetiştirme çalışma programının önemli bir parçası haline gelecektir.

Çocuk ve çocuk gelişimi konularında öğrencilerin geniş kapsamlı bilgi sahibi olabilmelerini sağlamak amacıyla, öğrencilerin eskiden olana kıyasla daha büyük ölçüde problem bulma ve problem kurma konularında çalışmalarına izin verilmelidir.

Okulöncesi öğretmen yetiştirme programlarının konu çalışmaları biçiminde yapılandırılmasının, programın en etkili biçimde düzenlenmesi için en iyi yol olup olmadığı konusunda şüpheler belirtilmiştir. Buna karşın, öğrencilerin ilerideki profesyonel uğraşlarıyla ilgili olarak ve şahsi doyum açısından daha doyurucu bulabilecekleri bir biçimde problem çözme yaklaşımı içinde, konular arasında gidip gelmelerine izin verilmesinin daha mı yararlı olabileceği düşünülebilir. Bu yöndeki düşüncüler proje tipi çalışmalara önem verilmesi sonucunu doğurur.

Önemli bir nokta, henüz Parlamento yukarıda açıklanan yönde okulöncesi öğretmen yetiştirme programlarının değiştirilmesi konusunu onaylamadan önce, okulöncesi öğretmen yetiştirme sisteminin bu yeni çalışma yöntemini denemeye başlamış olması ve bu yeni yaklaşımı vurgulaması olmuştur. Fakat, mevcut kurallar içinde değişimi sağlamak zorluklar yaratmıştır.

OKULÖNCESİ ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN BUGÜNKÜ YAPISI

Bütün savaş sonrası süresi boyunca İsveç eğitim sistemi devamlı reformlar serisine sahne olmuştur. 1950 yılları sırasındaki bir deneme safhasından sonra çok amaçlı 9 yıllık temel okul 1962 yılında ortaya çıkarılmıştır. 1968 yılında (16-19) yaşlarındaki bütün gençleri ortaöğretimin ikinci kademesinde hem teorik hem de pratik ve mesleki amaçlı çalışma programlarını içeren bir entegre eğitim sisteminde toplamak kararı alınmıştır.

Bundan sonra sıra 1977 yılında biraraya getirilen ortaöğretimden sonraki yüksek eğitimdeydi. Bu reform, o güne dek üniversitelerin geleneksel kapsamı dışında tutulan bir çok profesyonel yetiştirme programlarını da yüksek eğitimin yapısı içine katmıştı. Öğretmen yetiştiren tüm programlar, okulöncesi programları da dahil, bunların arasındaydı.

Yüksek eğitim reformunun birçok amacı vardı. Tüm yüksek eğitim kurumları için benzer yapı ortaya çıkarmanın ve onları bir hükümet kurumunun, ulusal üniversiteler ve yüksek okullar kurulunun (UHA), denetimi altına sokmanın yanısıra, reform yüksek eğitimin İsveç'teki pekçok yere coğrafik dağılımını da amaçlamıştı. Eski öğretmen yetiştirme yüksek okulları ve okulöncesi öğretmen yetiştirme okulları, şimdi örneğin, psikoloji ve eğitim gibi alanlarda lisans düzeyinde eğitim sağlamaktadır.

Yüksek öğretime gelen öğrenci sayısını arttırmak amacıyla da bazı adımlar atılmıştı. Okul puanlarına (notlara) ilaveten şimdi iş tecrübesi dikkate alınmaktadır. Bireyi iş için hazırlamaya yardım eden bütün yüksek eğitim, bir takım ana çalışma konuları (ulusal olarak ana ve özel konularda standardize edilmiş) biçiminde düzenlenmiştir. Buna ilaveten belli bir akademik konu ya da konunun parçalarını tek kurslar halinde öğrenmeye olanak tanıyan tedbirler de getirilmiştir. Bu kurslar, bir derece almaya dönük programlardan daha kısadır. 1 puan, bir haftalık tam zamanlı çalışmaya eş değerdedir. Normal olarak 20 puanın tamamlanmasının bir sömestiri aldığı farzedilmektedir.

Okulöncesi öğretmen yetiştirme, şimdi bir ana çalışma konusudur ve geçmiş yetiştirme ve deneyimlere bağımlı olarak değişik öğrencilerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla değişik biçimlerde mevcuttur. Farklı seçenekler şunlardır :

- 100 puan ... .. Herhangi bir çocuk bakımı eğitimi ve deneyimi olmayan öğrenciler için.
- 80 puan ... .. Belli bir tip başlangıç deneyimi olan yada bir çocuk bakımı eğitimini tamamlayan öğrenciler için.
- 50 puan ... .. Çocuk bakımı eğitimi olan ve 4 yıllık okulöncesinde iş deneyimi olan öğrenciler için.

Bundan başka aşağıdaki seçenekler için sınırlı sayıda kontenjan da vardır :

- 100 yada 80 puan ... .. İki dil konuşan öğrenciler için. (Bunlar şimdiki durumda Türkçe, Yunanca, Finlandiya'ca yada Serbo-Croat dilleri ana dilleri olan öğrencilerdir.)*
- 40 puan ... .. Yabancı ülkeden okulöncesi öğretmen yetiştirme eğitimi olan öğrenciler için bilimsel çalışma konusu.

Okulöncesi öğretmen yetiştirme programlarına kabul için, eskiden sadece 9 yıllık zorunlu okul mezunu olma koşulu bulunduğundan, yüksek eğitim reformuna rağmen, orta öğretimin ikinci kademesinden mezun olma koşullarının kabul için koşul olma durumu bir süre ertelenmiştir. Okulöncesi öğretmen yetiştirme programı, tamamıyla orta öğretim sonrası programı haline 1980 yılına dek gelemeyecektir.

Yeni İsvaç yüksek eğitim sisteminin bir önemli amacı, öğrenim programlarının içerik ve uygulanışı ve her yüksek öğretim kurumunca devletin mâli katkılarının bulunmasıyla ilgili karar mekanizmasının merkezîyetçilikten uzaklaştırılmasıdır. Bunun sonucu olarak, okulöncesi öğretmen yetiştirmede eskiden çok detaylı ve çok yakından izlenen öğretim programları yerlerini yalnızca programın genel amaçla-

(*) Öğrenimlerini tamamladıktan sonra bu öğrenciler normal okulöncesi öğretmen görevi alabilirler, bunların büyük sayıda göçmen çocuklarının bulunduğu alanlardaki görevlere başvuracakları umulmaktadır.

rının, içeriğinin ve yapısının belirlendiği öğrenim plânlarına bırakmışlardır.

Okulöncesi öğretmen yetiştirme programı aşağıdaki konulardaki çalışmaları içerir :

Haberleşmeler ... .. 20 puan

Dil ve edebiyat, ses ve konuşma eğitimi.

Resimler ve şekiller, el sanatları.

Müzik ve aletli müzik.

Eğitsel oyun.

Ritmik hareketler.

Çevreye uyum ... .. 10 puan

(örneğin, çevre gezilerini de içeren sosyal çalışmalar).

Sosyal uyum.

Çocuk tıbbi bakımını da içeren doğa bilimlerini tanıtmak.

Eğitim ve Yöntembilim ... .. 25 puan

Psikoloji

Çocuk psikiyatrisi

Eğitim

Yöntembilim

Stajyerlik ... .. 25 puan

Sosyal bilimlere yönelik stajyerlik

Çocukları yönlendirmede başlangıç stajyerliği

Çocukları yönlendirici stajyerlik

Önceki programla kıyaslandığında «sosyal yönlendirme» önemi en fazla artan konudur. Herbir konu alanının toplam yetişme zamanındaki payını belirlemek için puanlama yapılmaktadır. Fakat bunun amacı, herbir konunun kendi başına öğrenilmesi değildir.

Eğitim programı, yetiştirme programının çeşitli parçalarının tamamlayıcı bir bütünü birlikte şekillendirilmesini ve teoriyle pratiğin arasında sıkı bir ilişki olmasını belirtir. Konuların biraraya toplanması ve tercihan proje çalışmaları şeklinde düzenlenmesi tavsiye edilmiştir.

Eğitim programlarında belirtilen genel ilkelerin ışığında, okulöncesi öğretmen yetiştirme programlarının içerik ve yapı yönünden detaylı olarak planlanması, her yüksek öğretim kurumunun kendisine bırakılmıştır. Öğretmen, öğrenci, iş ve işçi bulma kurumu temsilcileri bu planlama işinde yer almalıdır. Yetiştirme programı kurslar şeklinde düzenlenmelidir, kursların uzunluğu belli bir puanlama ile belirlenmelidir. Amaç, içerik, yapı ve not verme sistemi herbir kurs için belirtilmelidir.

İsveç yüksek eğitim sistemi içinde okulöncesi yöntemleri konusunda öğretmen olarak çalışmayı ya da çeşitli tipte özürlü olan çocuklara ait özel kurumlarda çalışmayı amaçlayan okulöncesi öğretmenleri için bazı ileri eğitim olanakları sağlanmıştır. Ana çalışma konuları bünyesinde tek kurs sistemi, yüksek eğitim kurumunun psikoloji ve eğitim konularında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen, yerel yönetim kademelerinde idareci olarak görev almak isteyen ya da psikolojik bozuklukları olan veya dengesiz çocuklar konusunda uzmanlaşmak isteyen okulöncesi öğretmenlerine uygun hizmetiçi ya da ileri düzeyde kurslar düzenleme olanaklarını sağlar.

BUGÜNE DEK OLAN DENEYİM VE GELİŞME EĞİLİMLERİ

Yukarıda açıklanan değişiklikler gerçekten yalnızca okulöncesi öğretmen yetiştirme programlarına özgü değildir. Yetiştirme programlarındaki bu değişikliklerin ardındaki fikirlerin çoğu milletlerarası eğitim görüşmelerinde tartışılmıştır.

Bilişsel psikolojiden "öbür tip eğitim" diye adlandırılan düşünceden alınan uyarı sonucunda, öğrenme sürecinin temel alındığı eğitim ve öğretim kalıpları gelişmiştir. Bu durum, yetiştirme programlarının bugünden kestirilmesi olanaksız olan yanının çalışma koşulları içinde aksiyon için genel bir hazırlık yaratması amacıyla anlamlı bilgi kazandırmanın önemini vurgulamaktadır. Bunu sağlamanın bir yolu, öğrencinin kendi deneyimlerini başlangıç noktası olarak almak ve teorik çalışmalarla pratik uygulamalar arasında yakın bir bağlantı yaratmaktır.

Çalışanlar arasında karşılıklı etkinin kaçınılmaz olduğu pekçok meslek alanındaki (öğretmenler, sağlık personeli, sosyal hizmet görevlileri, psikologlar v.b.), iş başarısında insan ilişkilerinin önemi vurgulanmıştır. Bu yalnızca, işe ait özelliklerin öneminin azalması sonucunu doğurmuştur. Bunun sonucu olarak, yetiştirme programlarında kesin kapsamı belirlemek ve geçme notlarını tesbit etmek zorlaşmıştır.

Hem eğitim sisteminin genel anlamda demokratikleşmesi çabasının bir ifadesi olarak, hem de yetiştirme programının kapsamının tam olarak belirlenmesinin sonucu olarak, öğrenciler kendi inisiyatifleri ve kararları doğrultusunda daha fazla hareket serbestisine sahip olmuşlardır. Yüksek eğitim reformuyla, yetiştirme programlarıyla ilgili planlama sorumluluğunun merkeziyetçilikten uzaklaştırılması bunun bir ifadesidir.

Bu kavramların bir çoğunun okulöncesi öğretmen yetiştirme sisteminde diğer bazı yetiştirme programlarına nazaran daha fazla somutlaşabilmesinin nedeni, okulöncesi eğitim sisteminde reform yapmak amacıyla yapılmış olan büyük miktardaki inceleme çalışmaları olabilir. Okulöncesi eğitim ve dolayısıyla okulöncesi öğretmen yetiştirme programları, herkes için önemli sorunlarla ilgilendiğinden, (örneğin, kadın-erkek eşitliği, çocuk yetiştirme yöntemleri, çocukların yetiştirildiği çevre) bu programlarda yeni fikirleri tartışmak ve bunları denemek konusunda büyük bir istek vardır.

Okulöncesi öğretmen yetiştirmedeki bu değişikliklerin, İsveç okulöncesi sisteminin amaçlarını gerçekleştirme konusunda daha iyi olanaklar sağlayıp sağlamadığını şimdiden tesbit etmek mümkün değildir. Yetiştirme programlarında çalışan ve eski katı öğretim kalıplarına alışık olan bazı öğretmenler bugünkü okulöncesi öğretmen yetiştirme programı mezunlarının özel becerileri yeterince öğrenip öğrenmedikleri konusunda kaygıları olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda öğrencilerin bilgiyi kendilerinin edinmesini teşvik ederken, öğretmenlerin kendi bilgi ve becerilerini öğrencilere geçirmede nasıl bir yöntem izleyebilecekleri konusunda belirsizlik olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat bugünün öğrencilerinin, İsveç'teki çocukların yetişme koşulları hakkında ve bugünün toplumunda ebeveynlerden beklenenler hakkında daha fazla şeyi kavramış oldukları konusunda birçok belirti vardır.